Mediacje i alternatywne sposoby rozwiązywania sporów.

Zadanie jest finansowane ze środków budżetu państwa w ramach dotacji celowej przekazanej Powiatowi Siedleckiemu.

Fundacja Młodzi Ludziom

NIEODPŁATNE USŁUGI
-POMOC PRAWNA
-PORADY OBYWATELSKIE
-MEDIACJA

Ministerstwo Sprawiedliwości

SPIS TREŚCI

03 Wstęp

04 Arbitraż (sądownictwo polubowne)

06 Mediacje

08 Mediacja w sprawach rodzinnych

09 Mediacja w sprawach karnych

WSTĘP

Współczesna rzeczywistość, w której żyjemy bardzo szybko ewoluuje, co rodzi konieczność nieustannych zmian zarówno w dziedzinie prawa, jak i sądownictwa. Tradycyjne sądownictwo powszechne niestety nie nadąża za tymi zmianami, co wpływa m.in. na długość toczonych postępowań, ich skomplikowanie, jak i koszty. W związku z tym pojawiła się potrzeba stworzenia nowych, szybszych i stosunkowo tanich metod rozwiązywania sporów.

Pod pojęciem alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR – Alternative Dispute Resolution) rozumie się wszelkie możliwości postępowania w sporze. Głównym ich założeniem jest pozasądowe rozwiązywanie konfliktów. Wśród metod rozwiązywania sporów wyodrębnia się aktualnie: negocjacje, mediacje oraz arbitraż.
Metody te cieszą się dużym zainteresowaniem, zarówno z uwagi na elastyczność swoich zasad, jak i swobodę stron w zakresie kształtowania procedury postępowania. Mogą one stać się zatem skutecznym instrumentem ochrony prawnej interesów jednostek.
W Polsce najbardziej charakterystycznymi instytucjami o cechach wspomnianego powyżej ADR są arbitraż oraz mediacja.

ARBITRAŻ (SĄDOWNICTWO POLUBOWNE)

Kwestie sądownictwa polubownego są obecnie uregulowane głównie w części piątej Ustawy Kodeks postępowania cywilnego (art. 1154 – 1217).
Najważniejszymi cechami tej formy rozwiązywania sporów są przede wszystkim:
- dobrowolność,
- co do zasady jednoinstancyjność (co wpływa na szybkość postępowania),
- niskie koszty postępowania,
- poufność (w postępowaniu polubownym nie uczestniczy publiczność),
- nieograniczony zasięg terytorialny – strony mogą dowolnie wybrać miejsce postępowania,
- wyrok sądu polubownego po nadaniu mu klauzuli wykonalności może być skierowany do egzekucji,
- sąd polubowny może rozstrzygać także w oparciu o zasady prawa lub zasady słuszności,
- w przypadku wyboru sądu polubownego, strony nie mogą dochodzić swoich roszczeń w sądzie powszechnym.

Arbitraż może być zarówno arbitrażem instytucjonalnym (działającym stale sądem polubownym), jak i arbitrażem powoływanym ad hoc (w celu rozstrzygnięcia konkretnej sprawy). Stałymi sądami polubownymi działającymi w Polsce są m.in.: Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej, stałe polubowne sądy konsumenckie, Sąd Arbitrażowy przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan.
Poprzez arbitraż rozstrzygane mogą być spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe, w których możliwe jest zawarcie ugody sądowej. W zakres ten nie wchodzą jednak sprawy o alimenty.
W przypadków sporów z zakresu prawa pracy, zapis na sąd polubowny jest dopuszczalny tylko po powstaniu sporu i musi zostać zawarty na piśmie.
Warunkiem rozstrzygania sprawy przez sąd polubowny jest zgoda stron wyrażona w formie zapisu na sąd polubowny lub klauzuli zawartej w umowie.
Skierowanie sprawy pod rozstrzygniecie sądu polubownego wymaga wskazania przedmiotu sporu (czego dotyczy) lub stosunku prawnego (np. umowy), z którego spór wyniknął, lub może wyniknąć. Można zatem dokonać zapisu w przypadku sporu, który dopiero ma mieć miejsce.

Jeżeli chodzi o formę zapisu na sąd polubowny, może on być dokonany zarówno na piśmie, jak i poprzez zamieszczenie go w wymienionych między stronami pismach lub oświadczeniach złożonych za pomocą środków porozumiewania się na odległość, które pozwalają utrwalić ich treść (np. telegram, telefaks, poczta elektroniczna).

W razie wniesienia do sądu powszechnego sprawy, której dotyczy zapis na sąd polubowny, sąd odrzuci pozew, bądź w przypadku, gdy sprawa rozpoznawana jest w postępowaniu nieprocesowym – wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego. Pozwany (uczestnik postępowania nieprocesowego), musi jednak podnieść zarzut zapisu na sąd polubowny przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (np. w odpowiedzi na pozew, sprzeciwie od wyroku zaocznego). Jeżeli zarzut nie zostanie zgłoszony w odpowiednim czasie, to pomimo istnienia zapisu, sprawa zostanie rozpoznana przez sąd powszechny, a nie przez sąd polubowny.

Wyjątkiem od tego jest nieważność lub bezskuteczność (w przypadku naruszenia zasady równości stron), niewykonalność albo utrata mocy zapisu, a także niewłaściwość sądu polubownego. Nieważny będzie np. zapis na sąd polubowny dotyczący sporu z zakresu prawa pracy, jeżeli zostanie sporządzony przed powstaniem sporu. Utrata mocy zapisu będzie natomiast miała miejsce np. na skutek woli stron.

Decydując o przekazaniu sprawy do arbitrażu strony, chcąc mieć większy wpływ na sposób prowadzenia postępowania, mogą przy zachowaniu zasady równości stron – uregulować w zapisie swoje uprawnienia i obowiązki w inny sposób niż wynika to z postanowień regulaminu stałego sądu polubownego bądź ustawy. Mogą na przykład samodzielnie: wskazać liczbę arbitrów, dokonać ich wyboru z uwagi np. na posiadane wykształcenie, znajomość języków (biorąc jednak pod uwagę postanowienia art. 1170 k.p.c.), ustalić procedurę (np. miejsce postępowania, sposób doręczeń, sposób zabezpieczenia, miejsce posiedzeń, język postępowania, termin wniesienia pozwu i odpowiedzi na pozew), zasady wyrokowania (upoważnić sąd polubowny do rozstrzygania sporu według ogólnych zasad prawa lub zasad słuszności, ustalić, czy orzeczenia będą zapadać większością czy jednomyślnością głosów).

Przeciwko wyrokowi sądu polubownego można złożyć skargę o jego uchylenie, którą rozpatruje sąd powszechny. Podstawy do jej wniesienia określa art. 1206 k.p.c.

Wyrok sądu polubownego lub ugoda przed nim zawarta ma taką samą moc prawną jak wyrok sądu powszechnego lub ugoda przed nim zawarta. Warunkiem jest ich uznanie albo stwierdzenie ich wykonalności przez sąd.

MEDIACJE

Mediację w prawie polskim w sprawach cywilnych regulują przede wszystkim przepisy art. 183^{1} do art. 183^{15} Kodeksu Postępowania Cywilnego. Istotą mediacji jest znalezienie satysfakcjonującego dla stron rozwiązania z udziałem mediatora, który nie posiada kompetencji władczych i nie rozstrzyga sporu. Mediator powinien jedynie ułatwiać stronom osiągnięcie porozumienia, pomóc im doprowadzić do zawarcia ugody. Celem mediacji jest więc wypracowanie rozwiązania, które może zostać zaakceptowane przez strony.

Cechy mediacji to:

- dobrowolność (na mediację muszą zgodzić się wszystkie strony biorące w niej udział),
- autonomia stron (strony same decydują o sposobie rozwiązania sporu),
- poufność postępowania,
- akceptowalność, bezstronność, jak i neutralność mediatora,
- szybkość postępowania,
- niskie koszty.

Kto może być mediatorem?

Mediatorem może być osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych, za wyjątkiem sędziego (chyba, że w stanie spoczynku). W sprawach rodzinnych i opiekuńczych (gdy sąd kieruje strony do mediacji) mediator powinien posiadać ponadto odpowiednie kwalifikacje (patrz art. 436, art. 4452, art. 5702 k.p.c.). Mediator otrzymuje wynagrodzenie i zwrot wydatków związanych z prowadzonymi przez siebie działaniami, czym obciąża strony. Mediację można prowadzić w sprawach, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody. Podstawą do tego może być zarówno umowa stron (w tym przez wyrażenie przez stronę zgody na mediację, gdy druga strona złożyła wniosek o jej wszczęcie), jak i postanowienie sądu.

Wyróżniamy mediację instytucjonalną (realizowaną przez stały ośrodek mediacyjny) jak i mediację ad hoc (do konkretnej sprawy).
Mediację prowadzi się przed wszczęciem postępowania, a za zgodą stron także podczas trwania sprawy. Jeżeli strony zawarły umowę o mediację, wówczas nieusprawiedliwiona odmowa wzięcia w niej udziału może spowodować obciążenie strony kosztami postępowania.
W przypadku braku umowy o mediację, sąd do zamknięcia pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę może skierować strony do mediacji. Po zamknięciu tego posiedzenia sąd może skierować strony do mediacji tylko na ich zgodny wniosek. Ponadto może mieć to miejsce tylko raz w toku postępowania.

Ze względu na postulat szybkości postępowania mediacyjnego, sąd wyznacza czas jego trwania na okres do jednego miesiąca (chyba, że strony zgodnie wniosły o wyznaczenie terminu dłuższego). Jeżeli w trakcie trwania wyznaczonego terminu jedna ze stron oświadczy, iż nie wyraża zgody na mediację, wówczas przewodniczący wyznacza rozprawę.
Poufność postępowania mediacyjnego wynika wprost z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Mediator jest zobowiązany do zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji (o ile strony nie zwolnią go z tego obowiązku). Nie może być również świadkiem co do faktów, o których dowiedział się w związku z prowadzeniem mediacji (chyba, że strony zwolnią go z tego obowiązku). Ponadto bezskuteczne jest powoływanie się w toku postępowania przed sądem lub sądem polubownym na propozycje ugodowe, propozycje wzajemnych ustępstw lub inne oświadczenia składane w postępowaniu mediacyjnym.
Z przebiegu mediacji sporządza się protokół. Jeżeli stronom udało się zawrzeć ugodę – mediator niezwłocznie składa go w sądzie. W takim przypadku sąd, na wniosek strony, niezwłocznie zatwierdza ugodę. Gdy podlega ona wykonaniu w drodze egzekucji, sąd zatwierdza ją poprzez nadanie klauzuli wykonalności.

Sąd odmawia nadania klauzuli wykonalności albo zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem, w całości lub w części, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, a także gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności.
Co ważne, ugoda zawarta przed mediatorem ma po jej zatwierdzeniu przez sąd moc prawną ugody zawartej przed sądem.
Pomimo, iż alternatywne metody rozwiązywania sporów dają stronom szansę na osiągnięcie satysfakcjonującego rozwiązania szybciej i taniej niż postępowanie sądowe, to jednak nie powinny z nim konkurować, a stanowić uzupełnienie, pomoc dla często „przeciążonego" wymiaru sprawiedliwości. Proces sądowy pozostaje bowiem nadal wyłącznie właściwy w sprawach, w których zakończenie sporu nie byłoby możliwe w inny sposób, a także wówczas, gdy pojawia się konieczność kontroli osiągniętych porozumień z prawem powszechnie obowiązującym.

MEDIACJA W SPRAWACH RODZINNYCH

Mediacja w sprawach rodzinnych (o rozwód i separację) zmierza do pogodzenia małżonków i zakończenia konfliktu. Jeśli to się nie powiedzie, w postępowaniu mediacyjnym można ustalić istotne kwestie, o których w innym wypadku orzeknie sąd, takie jak:

- alimenty, podział majątku wspólnego,
- określenie sposobu korzystania z mieszkania,
- przyznanie mieszkania jednemu z małżonków,
- wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi
- i kontakty z małoletnimi dziećmi (sąd uwzględni takie porozumienie jeżeli będzie ono zgodne z dobrem dzieci)",
- alimenty na rzecz dzieci lub małżonka,
- sporządzenie planu wychowawczego (porozumienie rodzicielskie - art. 58 § 1 krio).

Mediacja nie jest dopuszczalna w sprawach o: ustalenie ojcostwa, ustalenie macierzyństwa, zaprzeczenie ojcostwa. przysposobienie, unieważnienie małżeństwa, pozbawienie lub zawieszenie wykonywania władzy rodzicielskiej. Jeżeli strony (lub jedna z nich) jest uzależniona od alkoholu, narkotyków. jest chora psychicznie oraz w przypadku występowania przemocy w rodzinie, skierowanie do mediacji nie jest możliwe, ponieważ naruszałoby zasadę równości stron.

Mediacja jest dobrowolna! Bez zgody stron mediacja nie będzie się toczyć. W postępowaniu mediacyjnym w sprawach o rozwód, separację, podział majątku uczestniczą małżonkowie, natomiast w sprawach dotyczących dzieci (np. o alimenty, ustalenie kontaktów, w sprawach z zakresu władzy rodzicielskiej) uczestniczą rodzice małoletnich.

MEDIACJA W SPRAWACH KARNYCH

Mediacja pozwala pokrzywdzonemu i sprawcy ułożyć wzajemne relacje, co jest pożądane z punktu widzenia ich dalszego funkcjonowania w społeczeństwie.
Sąd, a w postępowaniu przygotowawczym - prokurator, może skierować sprawę do postępowania mediacyjnego (art. 23a k.p.k.). Jest to jednak możliwe tylko na wniosek pokrzywdzonego i sprawcy lub za zgodą zarówno pokrzywdzonego i sprawcy.
W postanowieniu o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny uprawniony organ, powołuje do prowadzenia postępowania mediacyjnego w konkretnej sprawie instytucję lub osobę godną zaufania spośród wpisanych do wykazu, prowadzonego w sądzie okręgowym w oparciu o przepisy Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 07.05.2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015 r, póz. 716). W wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych potrzebą skutecznego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, można powołać do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego w konkretnej sprawie instytucję albo osobę spoza wykazu zgłaszającą taką gotowość, jeżeli spełnia warunki, o których mowa w § 3 pkt 1–3 lub § 4 pkt 1–7 powyższego Rozporządzenia.
Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, jest ono dla stron bezpłatne (koszty – na podstawie przepisów k.p.k. ponosi Skarb Państwa) i ma charakter poufny, co oznacza, że uzyskane podczas niego informacje nie mogą być wykorzystane ani przez prowadzącego mediację, ani w postępowaniu karnym.
Mediator jest zobowiązany do sporządzenia i przedstawienia sądowi sprawozdania z przebiegu i wyników postępowania mediacyjnego. Zawiera ono jedynie informacje o miejscach, liczbie i terminach spotkań, wskazanie osób biorących udział w postępowaniu, a także informację, czy została zawarta ugoda. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta.

Zawarta przez strony ugoda – w sprawie z oskarżenia publicznego nie oznacza, że sprawa nie zostanie zakończona wyrokiem, ma ona jednak ten skutek, że sąd, wymierzając karę, bierze pod uwagę pozytywny wynik przeprowadzonej mediacji (art. 53 § 3 k.k.). Ugoda mediacyjna zawarta w sprawie z oskarżenia publicznego jest zatem dokumentem zawierającym zgodne deklaracje stron, co do sposobu zakończenia sprawy. Nie ma ona mocy prawnej, stąd też w sprawie takiej musi zostać wydany wyrok. Treść ugody mediacyjnej sąd bierze jednak pod uwagę przy rozstrzygnięciu sprawy karnej, co może skutkować dla sprawcy:

- nadzwyczajnym złagodzeniem kary (art. 60 § 2 pkt 1 kk);
- odstąpieniem od wymierzenia kary, a nawet od obligatoryjnego orzeczenia środka karnego we wszystkich wskazanych w ustawie przypadkach;
- uwzględnieniem wniosku oskarżonego o dobrowolne poddanie się karze (art. 387 kpk);
- uznaniem faktu zawarcia ugody jako okoliczności łagodzącej przy wymiarze kary.

W sprawach z oskarżenia prywatnego mediacja może być alternatywą obowiązkowego posiedzenia pojednawczego prowadzonego przez sąd. W sprawach z oskarżenia prywatnego w razie pojednania się stron w drodze mediacji postępowanie umarza się.

Sąd lub referendarz sądowy nadaje na żądanie osoby uprawnionej klauzulę wykonalności ugodzie zawartej w wyniku mediacji podlegającej wykonaniu w drodze egzekucji (art. 107 § 3 k.p.k.).

Postępowanie mediacyjne jest bezpłatne - koszty ponosi Skarb Państwa.